
DE AFSTAMMING VAN DEN MENSCH, VOLGENS DARWIN ¹⁾.

Langen tijd heeft het als een der grootste grieven gegolden, welke men had in te brengen tegen hen die het Evangelie gelooven van Jezus Christus, dat zij over den mensch spreken op een vernederende wijze. „Hooft eens,” zoo riep men uit, „wat zij aangaande ons geslacht durven verklaren! Zij beweren, dat wij allen zijn gevallen, diep gevallen; dat wij door de zonde zeer ellendig zijn geworden en onbekwaam tot eenig goed. Zij prediken, dat wij de wedergeboorte behoeven, om Gods Koninkrijk te kunnen binnentreden, en zij jammeren over de onkennis, de beklagenswaardige verblindheid, de onreinheid van den natuurlijke mensch. Zij vorderen, dat wij om gelukkig te worden, zullen gelooven, gelooven alles wat hun Meester hen geleerd heeft, zij vergelijken ons bij aardwormen en andere geringere diersoorten, en openen de hoop op een beter leven slechts voor eenige weinige uitverkorenen.

---

¹⁾ Een voorlezing. Darwin's boek, waarover wij hier handelen, heet: *The Descent of man, and Selection in relation to Sex.* London, John Murray 1871.

Men vond dat beneden de waardigheid van den mensch. Men achtte zich geroepen 's menschen adel en waardigheid tegenover die stellingen te handhaven. Men sprak met den grootsten nadruk over 's menschen voortreffelijkheid, over zijn verheven aanleg, over zijn doordringend verstand, over zijn steeds voortgaande ontwikkeling. In staatkundige vergaderingen, en in vergaderingen van allerlei aard werden reeds in het laatst der vorige eeuw de rechten van den mensch geproklameerd, en waar men van emancipatie des menschen sprak, bedoelde men natuurlijk niet in de laatste plaats, ook zijn vrijmaking van de vernederende positie, van de slavernij waarin de kerk hem houden wilde! Zoo was het dus: zij, die zich met minder of meerder kracht ongelooovigen noemden, *verhieven* den mensch; zij, die geloovigen heetten, hadden althans den naam van den mensch te *vernederen*.

En ziet, heden ten dage is die verhouding omgekeerd geworden. In onzen tijd wordt aan de beteekenis van den mensch, vooral in vergelijking met de overige schepselen die op aarde leven, steeds *afgedaan* door hen, die de Openbaring Gods verwerpen, terwijl nog altijd door de belijders van Christus de mensch wordt gehouden voor een onsterfelijk wezen, geschapen naar Gods beeld en gelijkenis, en van alle organische schepselen specifiek onderscheiden.

Wel heeft reeds vroeger deze en gene met minachting van den mensch gesproken. De bekende Swift noemde ons „het hatelijkste soort van wormen,” dat op aarde leeft, en de fransche vrijdenkers spraken reeds over *l'homme-machine* en *l'homme-plante* — maar nooit heeft men, naar ik meen, zoo koelbloedig, door zoo ernstige menschen, en van zoo veel zijden de stelling hooren verkondigen, dat wij in de rij der schepselen slechts betrekkelijker wijze gezegd kunnen worden boven de dieren uit te munten. Nimmer heeft men zoo onverholten

de gevolgtrekkingen uitgesproken, welke, uit een zedekundig en godsdienstig oogpunt, uit deze stellingen voortvloeien.

Zelfs de ruwste heidenen hebben met een soort van eerbied hun dooden behandeld — het was voorbehouden aan onze eeuw, om een eerlijke begrafenis te veel eers te noemen voor een mensch, en de bemesting van onze akkers met de lijken onzer overledenen aan te bevelen als een alleszins gepast en ekonomisch denkbeeld. Als een der gruwelen van het heidendom is steeds vermeld en gebrandmerkt de onbarmhartigheid, waarmêe sommige volken hun zwakken en gebrekkigen behandelen — terwijl thans uit den boezem van een volk, op beschaving en verlichting meer dan eenig ander fier, een aanklacht is gerezen tegen de teederheid, de weekelijkheid, waarmêe de christelijke liefde zich wijdt aan de verpleging van zieken en ellendigen. „Verloren moeite, verspilde krachten,” roept men uit. Wijd liever uw kracht aan de maatschappij der gezonden, en laat sterven wie niet meer beschikken kan over een voldoende produktief vermogen. Wie konsumeert zonder te produceeren is een parasiet, een ballast en verdient te sterven. Henri Taine, een der meest talentvolle woordvoerders der fransche letterkunde, zegt o. a. „De feiten mogen zedelijk of stoffelijk zijn, zij hebben altijd oorzaken; oorzaken zijn er voor de eierzucht, voor den moed, voor de waarheidsliefde, evenzeer als voor de spijsverteering, voor de werking der spieren, voor de dierlijke warmte. Ondeugd en deugd zijn produkten, even als vitriool en suiker, en ieder samengesteld verschijnsel ontstaat uit het samentreffen van andere meer eenvoudige verschijnselen, waarvan het afhankelijk is.”

„De mensch,” zoo zegt dezelfde schrijver, „is een dier, slechts enkele zeldzame minuten uitgezonderd. Zijn bloed, zijn natuurlijke neigingen besturen hem. De gewoonte doet zich gelden bovendien; de noodzakelijkheid zwaait de zweep, en

het beest gaat voort. Daar het beest lui, trotsch is en spitsvindig, beweert het, dat het gaat alleen omdat het wil, houdt het staande, dat er geene zweep is, dat in elk geval de zweep slechts zelden zijn zijden treft, en dat zijn stoïcijn-sche ruggegraat althans zich houden kan alsof zij de zweep-slagen niet voelt."

Wanneer men tegenover deze uitspraken stelt de leer des Evangelies, volgens welke de mensch uit een vrouw geboren zwak is en slaaf der zinnelijkheid en zonde — maar toch ook een schepsel Gods, maar bestemd om door de groote genade Gods volkomen verlost te worden, dan behoeft niet eens de vraag te worden overwogen aan welke zijde de eerbied, de achting is voor den mensch. Waarlijk, waarvan men de discipelen van Jezus Christus ook beschuldigen mag, zeker niet meer hiervan, dat zij, in vergelijking van de materialisten, te kort doen aan de waardigheid en den rang van 't menschelijk geslacht.

Doch wij geven gaarne toe, dat dit eigenlijk niet de gewichtigste vraag is, welke hier te doen valt. Het zou toch kunnen zijn, dat wij, die aan de leer des evangelies ons houden, ons vergissen, en dat alles wat wij gelooven van een geest, van een specifiek onderscheid tusschen mensch en dieren, van een Schepper, van een eeuwig leven niet kan bestaan voor de resultaten der natuur-wetenschap. 't Is de vraag, *niet* of een theorie ons verheft dan wel vernedert, ons gevoel van eigenwaarde streelt, of het men scorpioenen kastijdt — *wat* is waarheid, zekere, onomstootelijke waarheid, dat blijft de kwestie.

Ik wenschte uw aandacht te vestigen op een krachtige poging, die in den laatsten tijd is gedaan, om het verschil tusschen mensch en dier voor te stellen als een verschil in graad en niet in soort. De gronden, waarop dat gevoelen

rust, wensch ik u duidelijk meê te deelen, om u te doen beslissen of wij er van zeggen moeten: Dát pleidooi is gewonnen.

Ik betreed dus het gebied der natuurkunde; ik een predikant, der *Pfaffen* één, en toppunt van bedenkelijkheid! nog wel een voorstander der rechtzinnige richting! Inderdaad, alle deze dingen zijn tegen mij, in de oogen althans van de groote meerderheid der hedendaagsche natuurkundigen. Zij meenen, dat elk geloovige, en des te meerder elk Wel-Eerw. met afgrijzen jegens de natuurkundige wetenschappen is beziel, en in elk geval te bevooroordeeld is, om eerlijk te luisteren naar wat deze hem leeren. Ik dien daar een woord op te zeggen. Het is waar: ik heb iets tegen meer dan een natuurkundige. Ik kan niet goedkeuren, dat zij zoo uit de hoogte neêrzien op een geheele reeks van menschen, en ik verdenk hen er van, dat de kracht waarmeê zij het geloof veroordeelen, niet is geëvenredigd aan de grondigheid der kennis, die zij hebben van geestelijke dingen. Ook betrap ik hen telkens op groote voorliefde voor hypothesen, een feit, waarover ik mij gedurig verbaas bij mannen, die op den voorgrond stellen, dat zij ons niet anders meêdeelen dan resultaten van wetenschap, exakte, op waarneming gegronde wetenschap. Dit heb ik tegen vele overigens uitstekende natuurkundigen. Maar tegen hun wetenschap zelve heb ik niets. Roept Jesaja ons niet toe: Heft uwe hoofden omhoog, en ziet, wie al deze dingen geschapen heeft! Zijn er schooner natuurzangen, dan Ps. 8 en 104? Heeft niet de Heer zelf gezegd: *Aanziet de bloemen des velds! Aanziet de vogelen des hemels?* — Wij ontkennen niet M.H.! dat er van onze zijde wel eens over de natuurkunde gesproken is op een toon, die kennelijk eenige vrees en onwelwillendheid verried. Doch ik kan u en mij-zelf troosten met het feit, dat vele geestelijken (om dat woord eens te gebruiken) met lust en liefde de natuur be-

studeeren; zelfs is een der beste en nieuwste werken over de zon geschreven door een *Jezuïet*, die nog wel te Rome zijn verblijf houdt.

Laat mij echter geen gedachten opwekken, die niet met de waarheid overeenstemmen. 't Zou kunnen wezen, dat gij meent iemand voor u te zien, doorkneed in de fysieke wetenschappen. Dit is volstrekt niet het geval. Ik heb echter getracht eenigzins mij op de hoogte te stellen van hetgeen, vooral door Charles Darwin, gezegd is geworden over den oorsprong van het menschelijk geslacht, en over de plaats, die de mensch inneemt in de rij der organische wezens, en het zijn mijn bevindingen op dien ontdekkingstocht, die ik u thans ga verhalen.

Darwin, darwinisme, de theorie van Darwin, de natuurkeus volgens Darwin, zietdaar woorden, zeker door u allen vernomen in onzen tijd, waarin de natuurwetenschappen zoo zeer op den voorgrond treden, en alles aanstonds voor het groote, lezende (en hoorende) publiek pasklaar wordt gemaakt.

Wie is Darwin? Een engelsch geleerde, naar aller gevoelen, van den eersten rang, die zijn geheele leven heeft doorgebracht met het waarnemen, het ijverig bestudeeren vooral der organische schepping, en wiens belesenheid even groot is als de nauwkeurigheid waarmee hij de voorwerpen van zijn onderzoek heeft geobserveerd. Door een langdurige reis, die hij rondom de wereld heeft gemaakt, van de jaren 1832—36, leerde hij vele en velerlei menschen, dieren, planten uit eigen aanschouwing kennen, en in 1859 zond hij een werk in 't licht, dat aanstonds de algemeene aandacht trok. Hij handelde daarin over het ontstaan der soorten in het dieren- en plantenrijk. Volgens hem zijn alle organische wezens, die ooit op aarde geleefd hebben, afkomstig van den een of anderen oorspronkelijken vorm. En aangezien alle organische wezens zijn samen-

gesteld uit cellen, zoo moet er, volgens Darwin, in den beginne zijn geweest een cel, *de cel*.

Wij geven hier zijn woorden weêr: „Ik neem aan, dat waarschijnlijk alle organische wezens, die ooit op aarde geleefd hebben, van een zekeren oorspronkelijken vorm afkomen, waarin de Schepper eerst het leven ingeblazen heeft.”

Hadden Cuvier en nagenoeg alle natuurkundigen de planten en dieren verdeeld in soorten, en geleerd, dat die soorten, al is het dat zij eenige afwijkingen, variëteiten toelaten, toch nooit in elkander overgaan, zoodat bijv. een geranium nooit een roos kan worden, — Darwin is van een geheel ander gevoelen; hij beweert, dat twee exemplaren van dezelfde dugennaamde soort nooit volkomen aan elkander gelijk zijn; dat de onderlinge afwijkingen overerven, en bestendig worden, en van 't eene geslacht op het andere overgeplant, zoo toenemen in belangrijkheid, dat men de variëteiten ten laatste soorten zou kunnen noemen. Doch al die verschillende individuën staan elkander in den weg; kunnen niet allen de vervulling vinden van hunne levensvoorwaarden, en nu ontstaat er een strijd om het bestaan (*a struggle for life*), waarin natuurlijk de sterkste variëteiten de overhand behouden en de zwakkere bezwijken.

Daar komt bij, dat de mensch het ontstaan van nieuwe variëteiten bewerkt door enten, kruisen, en te doen paren; maar bovenal komt hier de natuur te hulp, die door een vermogen, dat Darwin *de natuurkeus* heeft genoemd, de meest geschikte en krachtigste individuën uitkiest; elke verandering ten goede, hoe gering ook, elke ontwikkeling aangrijpt en vasthoudt en zoo in den loop van honderdduizenden van jaren al de thans levende organische wezens van den meest oorspronkelijken vorm, langs ontelbare tusschen toestanden en overgangen heeft opgeleid tot meerdere volkomenheid, tot den meest volmaakten vorm: de menschelijke.

Darwin zelf heeft in het werk, welks hoofdstrekking bij hier zoo beknopt mogelijk vermeldden, het geloof aan een Schepper niet bestreden. Integendeel hij zegt met zoo vele woorden: „De Schepper heeft aan eenige weinige planten- en dierenvormen, misschien ook slechts aan een eenigen, leven ingeblazen, en ten gevolge van dien waren deze organismen in staat te groeien en zich voort te planten, maar ook om bij elke voortplanting in onderscheiden richting een minimum te variëren.” Hij betuigt: „Ik kan niet gelooven, dat de in dit boek vervatte meeningen aan 't godsdienstig gevoel van iemand ter wereld aanstoot kunnen geven. Een beroemd schrijver en geestelijke schreef mij: „dat hij van lieverlede had leeren inzien, dat het een even verheven voorstelling van de Godheid was te gelooven, dat zij slechts eenige weinige voor ontwikkeling vatbare oorspronkelijke vormen had geschapen, als dat zij steeds een nieuwe scheppingsdaad had noodig gehad, om de leemten aan te vullen, welke door de werking van haar eigen wetten ontstaan waren.”

De engelsche geleerde heeft slechts het ontstaan van 't organisch leven in al zijn vormen en verscheidenheden *verklaren* willen. Eenheid heeft hij willen zoeken in die bonte menigte. Inderdaad — een grootsch streven! Of hem dat gelukt is? Darwin zelf is eerlijk genoeg geweest, om te bekennen, dat zijn „natuurkeus” een hypothese is. „Bij wetenschappelijke onderzoeken,” zegt hij, „is het geoorloofd de een of andere hypothese te *bedenken*, en als zij verscheidene belangrijke en van elkander onafhankelijke feiten verklaart, rijst zij tot de waarde van een welgegronde theorie. Het beginsel der natuurkeus kan men aanmerken eenvoudig als een hypothese; doch zij wordt eenigermate *waarschijnlijk* gemaakt door hetgeen wij van de veranderlijkheid van organische wezens in

den natuurstaat, van den strijd voor het leven en het daarvan onafhankelijke, onvermijdelijke behoud der geschikte variëteiten stellig weten en door de analoge vorming van onze getemde diersoorten.

Deze hypothese moet nu getoetst worden — en dit schijnt mij de eenig-passende en behoorlijke wijze toe, om de geheele vraag te behandelen”

Welnu de natuurkundigen hebben de hypothese getoetst; en ik kan u in oprechtheid verklaren, dat vele groote geleerden, waaronder ook beoefennars der plantenkunde zich met haar niet kunnen vereenigen. Wanneer men de priesters der natuurwetenschappen de godgeleerden hoort veroordeelen om hun eindelooze twisten en verschillen, zou men allicht in de meening komen, dat in het kamp der mannen van de positieve vakken, een algemeene vrede heerscht — doch niets is minder dan dit het geval.

Onze beroemde landgenoot Jan van der Hoeven kon zich met Darwin's theorie niet vereenigen ¹⁾. De bekende reiziger Ad. Bastian spreekt in zijn „Völker des ostlichen Asiëns” een zeer scherp oordeel uit over de hypothese van den engelschen geleerde. „Het is, zegt hij, niets anders als een ijdel spel der fantazie, niet beter en niet slechter dan alle vroegere, van uit het overwonnen standpunt van godsdienstige mythologiën en wijsgeerige metafyzika verdedigde theoriën, — als men uit de voor oogen spelende fazen der bonte mayawereld en onder de tallooze, mogelijke kombinatiën één reeks als alleen geldig uitkiest, en met de behendige vooronderstelling van een onafzienbaren aanvang *een ontwikkelings-hypothese*

¹⁾ Het hier volgende getuigen-verhoor is grotendeels ontleend aan een stuk van prof. Zöckler, geheeten: Die Darwin-Häckelsche Affen-Ursprungs-Hypothese vor dem Richterstuble der naturwissenschaftlichen Kritik.

samenlijmt, die onder het gewaad van termen aan de natuurwetenschap ontleend, de gedrochtelijkheden uit Berosus' Scheping-theorie tot stichting der goed-geloovigen weér opdischt." Misschien is het niet van belang ontbloomt hierbij op te merken, dat Bastian het tegenovergestelde is van een kerkelijk man. De engelsche geleerde Alfred Russel Wallace, op wien Darwin zich telkens beroept, en die ook in menig opzicht met hem overeenstemt, erkent in een werk, dat in 1870 het licht zag: „Een hoogere intelligentie heeft de menschheid in een bepaalde richting naar een bepaald doel geleid, even als de mensch de ontwikkeling van vele dier- en plantenvormen geleid heeft." De natuurkeus is tot verklaring van 's menschen ontstaan en voortbestaan volgens Wallace onvoldoende. De beroemde Sir John Herschel kwam er ook tegen op, dat Darwins's theorie geheel en al de goddelijke rede over 't hoofd zag, die alle organische ontwikkelings-processen voortdurend moest leiden en regelen. In de fransche Akadémië hebben de beroemdste natuurkundigen over de Hypothese van Darwin óf ten eenemale, óf gedeeltelijk den staf gebroken. Milne Edwards, die men den nestor der zoölogen noemt, zeide, dat hij 't ontstaan der diertypen zich kan denken naar de meening van Darwin, maar „ten opzichte van den mensch, zoo meent hij, is er *nog een invloed meer* noodig geweest ter verklaring van de verandering waarmee de palaeontologie ons bekend maakt." Elie de Beaumont en anderen spraken een geheel-afkeurend oordeel uit ¹⁾. Max. Perty ofschoon hij Darwin's leer tot op zekere hoogte gegrond acht, ontkent niet, „dat met de grootst mogelijke inspanning de groote bezwaren niet uit den weg geruimd kunnen worden, welke tegen haar zijn in te brengen." Prof. Quenstedt in Tübingen wordt evenmin door haar be-

1) Saturday Review, 1870, p. 292.

vrede, en meent, „dat haar toepassing door Carl Vogt en anderen geschikt is, om de onmacht der wetenschap te doen uitkomen.”

De hoogl. *Helmholtz* is van oordeel, dat de laatste ontdekkingen de meening versterken, dat verschillende vormen werkelijk uit vroegere zijn voortgekomen, maar hij voegt er bij, „dat Darwins theorie niet de gansche waarheid bevat, en dat wellicht naast de door hem aangewezen invloeden nog andere bij de eerste vorming van de organische vormen in rekening gebracht moeten worden.”

Ik eindig hier dit vluchtig getuigen-verhoor, waarbij ik slechts mannen heb opgeroepen, die, als ik mij niet vergis, gelden als autoriteiten. Doch wij hadden zoo ver niet behoeven te gaan. Darwin zelf verklaart: „De lezer heeft in dit werk (over 't ontstaan der soorten) vele opgaven op goed geloof moeten aannemen. Denkt hij over de theorie van de natuurkeus na, dan zal hij zeker stuiten op eenige gewichtige bezwaren . . . Ik hoop, dat de lezer nog een poos wachten zal, voordat hij tot een beslissend en misschien afkeurend oordeel komt over gemelde theorie. De later te geven feiten en gezichtspunten hebben mij van de waarheid der theorie overtuigd.”

Het 9 jaar later verschenen werk „over het veranderen der dieren en planten onder den invloed van den mensch” ¹⁾ had voor Darwin-zelf deze beteekenis, dat hij er van zegt: „Wij mogen hopen, op deze wijze *eenig*, zij het ook *zwak* licht te verkrijgen over de oorzaken van de veranderlijkheid der soorten, over de wetten, welke haar beheerschen” enz. „In een volgend werk zal ik de veranderlijkheid der organische wezens in den natuurstaat behandelen, d. w. z. de individuele ver-

¹⁾ „Variation of Animals and Plants under Domestication.”

scheidenheden, welke dieren en menschen vertoonen, en de weinig grootere en meestal overgeërfdde verscheidenheden, die door natuurvorschers als variëteiten of geografische rassen worden opgeteld." „Wanneer ik van het veranderen der organismen in den natuurtoestand, van den strijd voor 't bestaan en het grondbeginsel der natuurkeus zal gehandeld hebben (zoo zegt hij verder), dan zal ik in een ander (derhalve in een 4de) werk de bezwaren ter sprake brengen, welke tegen mijn theorie bestaan."

Een derde werk van Darwin is verschenen en handelt over de afstamming van den mensch. Een hollandsche vertaling, met belangrijke aantekeningen verrijkt door den Heer Dr. H. Hartogh Heijs van Zouteveen ziet het licht te Delft. Ik ga er u thans 't een en ander uit mededeelen.

Darwin is de meening toegedaan, dat de mensch afstamt „van een met haar begroeid viervoetig dier, met een staart en spitse ooren voorzien, waarschijnlijk een boombewoner, en te huis behoorende in de oude wereld. Had een natuurvorschcr dit schepsel wat zijn bouw betreft, wetenschappelijk kunnen onderzoeken, dan zou hij het onder de vierhandigen hebben gerangschikt, even goed als den nog oude- ren gemeenschappelijken stamvader van de apen der oude en der nieuwe wereld. De vierhandigen stammen echter, even als alle hoogere zoogdieren af van een voorwereldlijk huideldier, gelijk dit wederom langs een lange reeks van wisselende vormen van een zeker kruipend of amfibie-achtig dier, en dit wederom van een soort van visch afstamt. In het nevelachtig donker van den voortijd zien wij slechts zooveel, dat de gemeenschappelijke stamvader van alle werveldieren een waterdier moet zijn geweest, voorzien met kieuwen, daarbij tweeslachtig (hermafroditisch) en wat zijn belangrijkste organen, zoo als de hersenen en het hart betreft, nog onvolkomen ontwik-

keld." Welnu, ziedaar een geslachtsregister, dat anders eindigt, dan 't register van Lukas III, ¹⁾ daar heet het: „Adam den zoon van God” — bij Darwin luidt het: de zoon van een vierhandig wezen met spitse ooren, en de achter-achter-klein-zoon van „een waterdier met kieuwen.”

Lang, zegt de engelsche geleerde, voor wiens belesenheid wij een onbegrensden eerbied koesteren, lang, zegt hij, had hij over den oorsprong van den mensch aantekeningen verzameld, zonder eenig plan, om ze in 't licht te geven, daar hij vreesde voor vooroordeelen, die tegen zijn beschouwingen met kracht zouden verrijzen. Hij had er zich toe bepaald, om in zijn werk over den „oorsprong der soorten” zijdelings te verklaren, „dat elk algemeen besluit omtrent de wijze, waarop de organische wezens op aarde verscheenen zijn, ook op den mensch toepasselijk is.” Hij sprak daar echter, zoo als wij vermeldden, van een Schepper en vertoonde met ingenomenheid het goedkeurend oordeel van een godgeleerde. Is het nu niet vreemd, dat Darwin thans verklaart den moed te hebben geschept tot het onverholen uitspreken van zijn meening over de afstamming van den mensch — uit het voorbeeld van een man als Carl Vogt, tegen wiens hoofdstelling de waarlijk niet orthodoxe Rud. Virchow nog in 1870 openlijk zich verzette? ²⁾ Inderdaad Darwin is al lichtelijk tot iets over te halen!

De inleiding van Darwin's boek bevat ook nog de volgende zinsnede: „De hooge ouderdom van het menschelijk geslacht is sedert korten tijd bewezen geworden door de onderzoekingen van een menigte uitstekende mannen, te beginnen met den Heer Bouchez de Perthes; ³⁾ en dit is een onmisbare

¹⁾ Vers 38.

²⁾ Menschen — und Affenschädel. Berlin 1870.

³⁾ Zijn hier-bedoeld werk zag voor 25 jaar het licht.

grondslag voor het begrijpen van deszelfs oorsprong. Ik zal daarom dit feit voor bewezen houden, en mijn lezers verwijzen naar de bewonderenswaardige verhandelingen van Sir Charles Lyell, Sir John. Lubbock en anderen." Darwin heeft gelijk, als hij zegt, dat al wat hij over den oorsprong van den mensch leert, van de stilzwijgende vooronderstelling uitgaat, dat 't menschelijk geslacht reeds een onnoemelijk aantal eeuwen op aarde heeft geleefd. Hoe lang — ja dat is, zeggen de geleerden die zich met deze zaken bezig houden, een ongerijmde vraag. Zij zijn echter zoo goed geweest van ten onzen gelieve en gerieve, eenige cijfers te noemen. De tijd gedurende welken de aarde van haar gazvormigen toestand overging tot meerdere vastheid en genoegzaam afkoelde, om planten te kunnen voortbrengen, wordt geschat op 350,000.000 jaren. Sedert het eerste organische wezen optrad vervlogen 1,280,000,000; 't aantal maanden, dagen en uren, vond ik niet opgegeven. Wel moet volgens een andere berekening dat getal jaren gebracht worden op 1500 millioen jaren. Twee milliarden van jaren zijn dus verloop en sinds de aarde begon haar tegenwoordigen vorm aan te nemen. Vraagt gij, hoe men aan deze cijfers komt, dan antwoorden wij, dat men uitgaat van de stilzwijgende vooronderstelling, dat bij de vorming der aarde dezelfde krachten op dezelfde wijze gewerkt hebben, welke wij nog om ons henen waarnemen. Zoo heeft men berekend, dat de Mississipi jaarlijks ongeveer 3700 millioen kub. voet slib afvoert naar haar mondingen, en op dien grondslag berekende Lyell, dat de zoogenaamde Delta van de Mississipi in 67,000 jaar is aangeslibt. Ik moet er echter bij zeggen, dat een ander natuurvorschier dien tijd heeft geschat op 158,000 jaar. ¹⁾ En voor iemand, die

¹⁾ Zie o. a. Dr. Fabri's Briefte gegen den Materialismus.

licht verlangt en zekerheid, zijn die verbazende verschillen een aanhoudende bron van teleurstelling — en twijfel. Ik behoef u niet te zeggen, dat tegen de theorie van Lyell welke wij hier niet kunnen ontwikkelen, groote en onwederlegbare bezwaren bestaan, daar zij niets verklaart, maar alles laat worden uit de werking van een volslagen blind en planloos toeval — en toch zegt Darwin op den meest kalmen toon der wereld: ik zal mij nu maar houden aan wat Lyell heeft geschreven in zijn bewonderenswaardige verhandelingen. Met andere woorden: wat ik nu ga mededeelen, zal ik bouwen op den grondslag van een onbewezen, heftig bestreden hypothese.

Eindelijk moet ik mededeelen, dat Darwin zeer nederig herinnert, dat reeds bij Lamarck, en bij Wallace, Lyell, Huxley, Vogt, Büchner en vooral bij Hæckel in hoofdzaak is te vinden, wat hij mededeelt. Ik moet bekennen, dat ik niet al de geschriften van die geleerden heb gelezen, maar ik heb in een aanhoudende verbazing verkeer, toen ik Darwin's boek las, over zijn overstelpende menigte van citaten en voorbeelden, en over den vlijt, en het geduld, waarmee hij zijn bewijsgronden en bouwstoffen moet verzameld hebben. Inderdaad hij is een *geleerd* man.

In het eerste hoofdstuk van zijn werk, tracht hij de zekerheid te betoogen van 's menschen afstamming van den een of anderen lageren vorm. Hij deelt hier een reeks mede van bewijzen voor de stelling, dat er tusschen het maaksel van 't menschelijk lichaam en dat van de andere zoogdieren een zeer groote overeenkomst bestaat. „Al de beenderen van zijn geraamte kunnen vergeleken worden met de overeenkomstige beenderen bij een aap, vleermuis of zeehond. Evenzoo is het met zijn spieren, zenuwen, bloedvaten en ingewanden.” En waarom zouden wij ontkennen willen,

wat niet te ontkennen valt, en de waarheid loochenen, dat uit een fysisch oogpunt beschouwd de verwantschap tusschen mensch en dier groot is? Wij kunnen van de dieren zekere ziekten, zooals watervrees en koepokken, overnemen of ze aan hen mededeelen. Apen lijden aan verkoudheid, aan beroerten, ontsteking in de ingewanden, katarakten op het oog. Geneesmiddelen hebben bij hen dezelfde uitwerking als bij ons. Bavianen in Noord-Oost Afrika vangt men door bakken met zwaar bier neêr te zetten, waarvan zij drinken en dronken worden. „Den volgenden dag zijn zij zeer neerslachtig; hebben kennelijk hoofdpijn en houden hun kop vast met beide handen. Bier of wijn versmaden zij dan, maar drinken met smaak, als 't hun wordt voorgediend, limoensap.” De wonden der zoogdieren genezen door hetzelfde proces als bij de menschen, en de ontwikkeling van 't menschelijk lichaam vóór de geboorte is aan die der ongeboren dieren gelijk. Niemand uwer zal zich aan deze feiten ergeren; terwijl gij allen met het oog op die verwantschap zeker gaarne instemt met prof. Quenstedt, als hij zegt: „Wij staan zeker niets van onze rechten af, als wij ons, wat onze lichamelijke samenstelling betreft, met de laagste dierenwereld één gevoelen, daar zij toch de voorwerpen zijn van ons medelijden. Ook zij hebben door talloze smarten heen den levensdraad moeten aanknoopen en voortspinnen, hebben met hun bloed den bodem gedrenkt, hebben ons produkten nagelaten, zonder welke wij den tegenwoordige trap van ontwikkeling niet hadden kunnen bereiken. Zonder hun gezelschap zouden wij ons eenzaam gevoelen. Maar daarom willen wij dès te dankbaarder den adel van onze ziel in eere houden.”

Groot gewicht kent Darwin verder toe aan het feit, dat bij de hoogere diersoorten zich lichaamsdeelen vertoonen, die niet meer worden gebruikt, die, zooals hij 't noemt, in rudi-

mentairen vorm verkeeren, en welker aanwezigheid terugwijst naar een afkomst van dat diersoort, welks organen (zij 't dan ook ongebruikt) men nog behouden heeft. Zoo hebben de paarden het vermogen, om hun geheel lichaam te doen trillen, — het vermogen, dat wij hebben om onze wenkbrauwen op te trekken is, zegt Darwin, daar nog een overblijfsel van bij ons. Zoo heeft Darwin één mensch gezien die zijn ooren naar voren trekken kon, en een ander, die ze naar achteren trekken kon, en het is hem alweêr tot een grond om te gelooven, dat wij vroeger onze ooren hebben kunnen bewegen. Hij zegt verder, dat onze achterste kiezen (de zoogenaamde verstandskiezen) bij de meer beschaafde menschenrassen een neiging bezitten om rudimentair te worden, ze zijn kleiner dan de andere maaltanden, en vallen vroeger uit. Aangezien wij ons meestal voeden met zachte, gekookte spijsen, gebruiken wij onze kaken minder en konden wij ook die achterste kiezen missen. Ja aan 't einde van onze ruggegraat en in de aangrenzende beenderen meent Darwin 't een en ander gevonden te hebben, dat nog herinnert aan 't voormalig bestaan van een staart.

Het is mij niet gelukt uit deze en dergelijke feiten met Darwin tot de slotsom te komen, dat wij nu het bestaan moeten aannemen van een voorvader (progenitor) aan wien deze rudimentaire vormen nog herinneren. Ieder gevoelt, dat dit niet anders is dan een onbewezen stelling, waardoor toch eigenlijk niets wordt verklaard ¹⁾. — Het doet ons leed, dat Darwin dit hoofdstuk besloten heeft met de volgende harde (en groote) woorden: „Het zijn alleen ons natuurlijk vooroordeel en die hoogmoed, die onze voorouders deed verklaren,

¹⁾ Virchow zegt t. s. p. bl. 29 „man sieht wohl, dass auf diesem Wege leicht zu viel bewiesen werden könnte — —.

dat zij van halve goden afstamden, die er ons toe leiden dit besluit in twijfel te trekken. De tijd zal echter weldra aanbreken, dat men het vreemd zal vinden, dat natuurkundigen, die goed bekend waren met de vergelijkende ontleedkunde en met de ontwikkelingsgeschiedenis van den mensch en van andere zoogdieren, hebben kunnen gelooven, dat elke soort door een afzonderlijke scheppende handeling voortgebracht was." ¹⁾

Wat de tijd zal leeren weet Darwin evenmin als enig mensch en wat hij vooroordeel en hoogmoed noemt is het onloochenbaar feit, dat in ons bewustzijn de wereld der dieren door een onoverkomelijke kloof van die der menschen is gescheiden.

Ook Darwin erkent in het Tweede Hoofdstuk, waarin hij een vergelijking maakt tusschen de geestvermogens van den mensch en die der lagere dieren, dat het verschil in geestelijke fakulteiten zelfs tusschen den minst-ontwikkelden wilde en den hoogst georganizeerden aap „verbazend groot" is ²⁾. Evenwel tracht hij de stelling te bewijzen, dat er ten opzichte van de geestvermogens tusschen den mensch en de hoogere zoogdieren „geen fundamenteel verschil bestaat." Het is zeer belangrijk en boeiend, wat hij mededeelt van het instinkt der dieren, en het verband tusschen hun verstand en hun instinkt, en in 't algemeen is niets in te brengen tegen zijn bewering, dat de dieren evenals de mensch gevoelen en verdriet, geluk en ongeluk gevoelen. „Zelfs insekten spelen met elkander, zoo als wij lezen bij Huber, die zag hoe mieren elkaâr naliepen en zich hielden alsof zij elkander wilden bijten, evenals of het jonge hondjes waren." ³⁾

1) Bl. 32.

2) Bl. 52.

3) Bl. 58.

Dieren kennen ook allerlei gemoeds-aandoeningen; schrik doet hun haren ten berge rijzen, achterdocht doet hen angstig rond sluipen; 't eene dier is moedig, het andere bevreesd. Sommige diersoorten zijn kwaadaardig, andere goedig; deze koesteren somtijds wrok, terwijl gene daarvan geen spoor vertoonen. De jongen worden door de moeders over 't algemeen getrouw verzorgd, zelfs zijn er voorbeelden, dat jonge apen door andere apen geadopteerd en verpleegd worden.

Dat dieren naijver, jaloezie, kunnen gevoelen, weten wij allen; ik geloof echter, dat Darwin te ver gaat, als hij de minachting, waarmee een groote hond het gekef van een kleineren hond beantwoordt, *grootmoedigheid* noemt¹⁾, en een weinig komisch is de volgende mededeeling²⁾: „In den londen schen dierentuin zag ik een baviaan, die altijd in woedenden toorn geraakte, als zijn oppasser een brief of een boek opnam en hem daaruit hardop voorlas; en die toorn was zoo hevig, dat hij, zooals ik bij een enkele gelegenheid waarnam, in zijn eigen achterpoot beet, totdat het bloed vloeide.”

Dieren vervelen zich somtijds, verwonderen zich en zijn nieuwsgierig. Brehm geeft er in zijn prachtig boek: *Illustrirtes Thierleben*, merkwaardige voorbeelden van. Ook bezitten de dieren 't vermogen van *na te bootsen*; ik herinner u slechts aan de papegaaien en de apen. Voorts hebben zij in groote mate het talent van opmerkzaamheid. Ziet een kat loeren, gedoken om haar prooi te bespringen; en hoe bijzonder scherp hun geheugen ontwikkeld kan zijn is u allen bekend. Daar de dieren droomen, soms zelfs zeer levendig, ziet het aan de honden, hebben zij waarschijnlijk ook de

1) Bl. 61.

2) t. a. p.

gave der verbeelding — maar hebben zij ook verstand? Zoo als Darwin het zegt: *reason*? Men kan ook hierop bezwaarlijk neen zeggen, want wij weten allen, hoe behendig zij zich vaak uit moeielijkheden redden kunnen. Dat de dieren vooruitgaan in ontwikkeling, heeft Darwin, naar 't mij voorkomt, niet bewezen.

In 't algemeen heb ik echter tegen Darwin, dat hij den mensch verlaagt ten koste van de dieren. Om de zwakte te doen gevoelen van een bewijs, dat het gebruik van vuur alleen door den mensch niet bijzonder opmerkelijk is, deel ik u hier een halve bladzijde uit zijn boek woordelijk meê ¹⁾:

„De hertog van Argyll merkt op, dat het fatsoeneeren van een voorwerp tot een bepaald doel, nitsluitend aan den mensch eigen is, en hij meent dat dit een onmetelijken afgrond tusschen hem en de dieren vormt. Het is ongetwijfeld een zeer groot verschil, maar het schijnt mij toe, dat er veel waars gelegen is in het door Sir John Lubbock geopperde denkbeeld, dat toen de oorspronkelijke mensch voor de eerste maal vuursteen voor eenig doel gebruikte hij ze *wellicht* toevallig brak, en daarna de scherpe splinters gebruikte. Nadat dit geschied was, *zou* er slechts een kleine stap noodig geweest zijn, om de vuursteen met voordacht te breken, en geen zeer groote om ze grovelijk te fatsoeneeren. Voor dezen laatsten vooruitgang *schijnen* echter vele eeuwen noodig geweest te zijn, als wij mogen oordeelen naar den ontzaglijken tijd, die verliep voordat de menschen van de neolithische periode er toe kwamen om hun werktuigen te slijpen en te polijsten. Bij het stuk slaan der vuursteen zouden er dan, zoo als Sir John Lubbock eveneens opmerkt, vonken afgeslagen zijn, en bij het slijpen er van zou zich

---

¹⁾ Bl. 71. *Ik* heb hier en daar onderstreept.

warmte ontwikkeld hebben; „aldus zijn *wellicht* de twee gewone methodes om vuur te verkrijgen ontstaan”. „De aard van het vuur zou bekend geworden zijn in de vulkanische streken, waar nu en dan lava door de bosschen stroomt.”¹⁾

Ik weet niet welk een indruk gij krijgt van al die wellichts en misschien — maar *mij* verbaast het zulke fantaziën te zien stempelen als hulpmiddelen der wetenschap.

Mogen wij de dieren het vermogen toekennen van te spreken? Darwin wijst met ingenomenheid er op, dat wij reeds bij de hoogere diersoorten het vermogen vinden, om door vier, vijf, zes onderscheiden geluiden verschillende aandoeeningen uit te drukken. Zoo kan de hond blaffen, janken en huilen en hij blaft anders, wanneer hij voor een gesloten deur staat, dan wanneer hij vol blijdschap vóór zijn meester uit de straat opstuift. Doch dit is geen spraak, evenmin als ons lachen, ons schateren, ons snikken en onze afgebroken tussehenwerpselen, waardoor wij vreugd, smart, schrik, vrees uitdrukken, in den eigenlijken zin gezegd kunnen worden een taal te zijn. En wat het zingen der vogelen betreft, daarin is iets zoo instinktmatig, dat hun gezang aan bepaalde tijden van 't jaar gebonden is, en dus geheel iets anders mag heeten dan de doorgaande behoefte en het standvastig vermogen van den mensch, om zijn gedachten door klanken uit te drukken. Vruchteloos tracht Darwin, al weder door louter fantastische vooronderstellingen, te verklaren²⁾, hoe de mensch er toe gekomen is om te spreken. „De oorspronkelijke mensch of liever de een of andere vroegere voorvader van den mensch, waarschijnlijk even als tegenwoordig een der gibbonsoorten

1) Men had anders ook niet bijv. door de bliksem ontdekt, dat vuur braudt!

2) Bl. 75.

doet, gebruikte zijn stem om werkelijke muzikale tonen voort te brengen, dat is om te zingen; wij mogen dit besluiten uit een zeer algemeen voorkomende analogie, dat dit vermogen vooral uitgeoefend werd gedurende den paringstijd der seksen, en dat het diende om verschillende gemoedsaandoeningen uit te drukken en ook om mededingers uit te dagen". Door die nabootsing van muzikale geluiden *kunnen* wellicht woorden zijn ontstaan, en zoo „*schijnt het niet geheel en al ongelooflijk*, dat het een of andere bijzonder verstandige aapachtige dier op het denkbeeld is gekomen om het gehuil van een roofdier na te bootsen, om zijn medeapen den aard van het verwacht gevaar aan te toonen. En dit zou de eerste stap tot de vorming van een taal geweest zijn."

Wat moeten wij nu van deze gissingen zeggen? Doch wij zijn er nog niet. De stem werd nu (waarom weet ik niet) meer en meer gebruikt, en de stem-organen werden daardoor versterkt en volmaakt, door het beginsel van de overgeërfde gevolgen van het gebruik en dit werkte terug op het spraakvermogen. Doch dit niet alleen. „De ziels-vermogens van den een of anderen vroegeren voorvader van den mensch moeten ontwikkelder zijn geweest, dan die van eenigen thans levenden aap, voor zelfs ook maar de minst volmaakte vorm van spraak in gebruik kon komen; doch wij kunnen gerust aannemen, dat het voortgezet gebruik en de vooruitgang van dit vermogen op den geest terugwerkte en dezen in staat stelde en aanmoedigde, om lange ketens van denkbeelden aan elkander te schakelen." En zoo ongeveer is de taal ontstaan ¹⁾. — Wie gevoelt niet, hoe zwak deze hypothese is! Gij moet weten, dat die oorspronkelijke mensch

¹⁾ Men vergelijke de onlangs verschenen verhandeling van Wackernagel *Ueber die Entstehung der Sprache*.

spoorloos is verdwenen, dat niemand zelfs een werveltje van hem heeft kunnen vinden, en dat de treffende oogenblik, waarop hij er toe zal gekomen zijn, een dier te hebben nagebootst, een moment is uit de nooit gebeurde geschiedenis van een nergens gevonden wezen.

Darwin stelt er prijs op, te mogen aannemen, dat de dieren schoonheids-gevoel bezitten, ja hij meent, dat dit gevoel bij sommige vogels hooger is ontwikkeld dan bij vele wilden. Doch van grooter belang is zeker, ook in uw schatting, de vraag, of het geloof aan God, of godsdienst en daarmee in verband het geweten en het zedelijk gevoel den mensch specifiek onderscheiden van de dieren.

Zeer naïef zegt hij: „Er zijn geen bewijzen, dat de mensch oorspronkelijk begaafd was met het veredeld geloof in ¹⁾ het bestaan van een almachtig God.” ²⁾ Immers is het geheele bestaan van dien oorspronkelijken mensch een hypothese en niets meer; en hoe zou men dan *bewijzen* kunnen, dat hij geloofde aan een almachtig Opperwezen?

Darwin beweert, dat er talrijke rassen bestaan hebben en nog bestaan, die in hun taal geen woord bezitten, om het denkbeeld van een God of goden uit te drukken, en die dan ook dat denkbeeld niet kennen. Maar hij kan niet loochenen, zoo als hij zelf zegt, dat het geloof aan „onzichtbare of geestelijke krachten” bijna algemeen bij de mindere rassen schijnt gevonden te worden. Nu meent gij, dat dit toch iets is, dat den mensch onderscheidt van de dieren — maar gij vergist u wederom. Hoe toch is de mensch er toe gekomen, om te gelooven aan onzichtbare krachten? — „De mensch moet voor zichzelf de een of andere verklaring uitdenken van de ver-

¹⁾ Ik zou liever zeggen: aan.

²⁾ P. 84.

schijnselen des levens; en te oordeelen naar de algemeenheid daarvan schijnt de eenvoudigste hypothese, die het eerst bij den mensch opkwam, geweest te zijn, dat de natuurverschijnselen toegeschreven moeten worden aan het aanwezen in dieren, planten, zaken en natuurkrachten van geestvermogens, die tot handelen aanzetten, even als de mensch zich bewust is, zelf te bezitten."

Het komt ons voor, dat de behoefte om alles te verklaren, en het abstraheeren van een geest van de dingen, die men ziet, toch iets is, waarvan de dierenwereld geen analoog verschijnsel oplevert — maar we hooren Darwin verder. Droomen, zoo zegt hij, „hebben de eerste aanleiding gegeven tot het begrip van geesten; wat een wilde droomt, komt, zoo meent hij, van een afstand, en gaat werkelijk hem voorbij.

Wij vragen: hoe komt een wilde er toe, om te gelooven aan een onzichtbare wereld, die des nachts aan hem zich openbaart? Darwin meent hier opheldering te kunnen geven door een kleine waarneming, welke hij zelf gedaan heeft: „Mijn hond," zoo zegt hij, „een volwassen en zeer schrander dier, lag op het grasperk gedurende een warmen en stillen dag, toen een licht windje op een kleinen afstand toevallig een geopenden parasol in beweging bracht, iets waarop de hond in 't geheel niet gelet zou hebben, als er iemand bij gestaan had. In dit geval echter huilde en blafte de hond hevig, zoo dikwijls de parasol zich maar bewoog. Ik houd het er voor, dat hij op snelle en onbewuste wijze bij zichzelf de gevolgtrekking gemaakt heeft, dat een beweging zonder blijkbare oorzaak het bestaan van een vreemden, levenden invloed aanduidde, en dat geen vreemdeling het recht had zich op zijn erf te begeven."

Deze waarneming heldert al zeer weinig op. De Heer Darwin kan een hond herhaaldelijk zien blaffen en huilen,

als een parasol of parapluie door een mensch plotseling wordt opengeslagen. Wij zien ook niet, dat het vallen of wegvliegen van bladeren de honden verbaast of schrik aanjaagt. Toen Hegel spottende, met het oog op Schleiermacher zeide, dat men volgens diens leer den hond den besten christen zou kunnen noemen, dacht hij zeker niet, dat men weldra in ernst dat viervoetig dier gebruiken zou, om het ontstaan van den godsdienst te verklaren. En wilt gij in opgewonden taal, waaraan ik de waarde van wetenschappelijke bewijsvoering niet gaarne zou toekennen, hooren wat de fransche vertaalster van Darwin en tevens zijn geestverwante op dit punt zegt;¹⁾ zoo luistert: „Overal waar wij zekere mate van verstand en werkzaamheid waarnemen en een spoor van eenige gedachtenwisseling tusschen twee wezens van dezelfde soort, kan dit beginsel bestaan van bespiegelende wetenschap, dat men een godsdienst noemt, en dat, naar verschillende zijden, zich verbindend met het sociaal en zedelijk gevoel, die, al naar de omstandigheden ondermijnt of versterkt. Voor het huisdier, voor den hond vooral, is de mensch misschien een God. Wie zou zonder een zeker gevoel van vereering, zonder een soort godsdienstig instinkt, de gedweehed verklaren van zijn gehoorzaamheid, zijn getrouwheid, zijn toewijding ondanks een slechte behandeling? De koningin der bijen moet een goddelijk wezen zijn voor haar korf; wanneer twee koninginnen strijden om de heerschappij, die slechts aan een van beiden kan toebehooren, waagt zich niemand in den strijd; het volk wacht de beslissing af van het lot en zal de zegerierende godheid aanbidden, even als het oude Griekenland overging van de vereering van Uranus tot de vereering

¹⁾ De holl. vertaler deelt dit citaat op bl. 94 mede in het fransch, waaruit wij het vertaalden.

van den zoon die hem verminkt had, om later den dienst van Jupiter aan te nemen, evenzeer veroveraar van de goddelijken rechten zijns vaders. Indien de mieren een beschrijvende en afgetrokken taal bezitten, kunnen zij een mythologie hebben, waarin de mensch zeker geen schoone rol vervult. Hij moet dan hun verwoestende Siwah zijn, hun Ahriman, hun Moloch. De vogel begroet, in zijn morgenzang, wellicht de zon; Philomele heeft *ongetwijfeld* (!) zijn vereering gewijd aan de maan en de starren. De trekkende duif moet zeker een beter sterrekundige zijn dan de oude Chaldeeusche herders of de fenicische stuurlieden, die den weg vonden door de woestijnen of over de baren van de Atlantische zee, zich richtende naar het onbewegelijk gesternte van de Beer, of den schuinschen stand van Sirius. Indien niets van dat alles bewezen is, niets van dit alles is toch onmogelijk, of zelfs onwaarschijnlijk. En met welk recht komt men dan verzekeren, en dat nog wel zelfs met minder (!) bewijzen, dat alleen bij den mensch het godsdienstig instinct bestaat?"

De Heer Hartogh, Heys van Zouteveen vindt deze opmerking zeer juist — mij komt ze zeer dichterlijk voor, maar voor dat ik er toe kom, om aan een mythologie der mieren en een vereering der hemellichamen door de nachtegalen te gelooven, zal ik nog een weinig beter omtrent de groote vraag ingelicht moeten zijn: hebt gij van al deze dingen ooit iets gezien?

De vergelijkingen welke Darwin gemaakt heeft tusschen menschen en dieren zijn echter hiermeê niet uitgeput. In een derde hoofdstuk handelt hij over de vraag: heeft de mensch gevoel van plicht? Voorzeker, zegt onze geleerde, en hij beaamt ten volle het gevoelen van die schrijvers, welke beweren, dat van alle verschillen tusschen den mensch en de lagere dieren, het zedelijk gevoel of geweten verreweg het

belangrijkste is. Doch nu meene men niet, dat dit een fundamenteel verschil daar stelt. *Plicht* kent ieder „sociaal dier,” ieder dier, dat „goed ontwikkelde sociale instinkten” heeft. Het samenleven brengt van zelf beperkingen meê van de vrijheid en legt verplichtingen op, leert deugden beoefenen. De dieren waken voor elkander en zetten schildwachten uit; zij verdodigen elkander. Of dieren medelijden hebben, durft Darwin ¹⁾ niet beslissen. Wel gelooft hij aan hun liefde en sympathie. Honden hebben iets, dat sterk op een geweten gelijkt en bezitten, zegt hij, ongetwijfeld de gave der zelfbeheersching. Ja, hij schrijft hun een gevoel van tevredenheid toe na een volbrachten arbeid, met deze woorden: „Wat moet het gevoel van inwendige voldoening sterk zijn bij een vogel, een wezen zoo vol bewegelijkheid, als hij den eenen dag voor en den ander na zijn eieren zit uit te broeien.” ²⁾ Ik moet eerlijk bekennen, dat ik deze voldoening nog nooit bij een kip heb waargenomen, maar ik vind hier weêr meer fantasie dan exakte wetenschap. En op grond nu van deze en dergelijke geïsoleerde feiten, welko toch waarlijk niet doen denken aan het bestaan van een wet, welke met volkomen vrijheid, d. w. z. uit een zedelijk beginsel gehoorzaamd wordt, meent Darwin te mogen zeggen, dat de mensch, een sociaal dier, slechts betrekkelijker wijze van de dieren als zedelijk wezen onderscheiden is. Toch moet hij erkennen, ³⁾ dat eenig

¹⁾ „Wie kan zeggen, wat koeien gevoelen, als zij een stervenden of dooden makker omringen en stijf aanstaren?” — vraagt Darwin, en wie, wie zal hem antwoorden?

²⁾ bl. 106.

³⁾ bl. 113: „Wij hebben geen reden om te vooronderstellen, dat eenig lager dier dit vermogen (om zijn vroegere handelingen of beweegredenen met zijn toekomstige te vergelijken en ze goed of af te keuren) bezit.”

dier lager dan de mensch, den naam van zedelijk wezen niet dragen mag, maar wat blijft er over van de plicht als hij zegt: „Het gebiedende woord *plicht* schijnt alleen het bewustzijn te omvatten van een voortdurend werkzaam instinkt, hetzij aangeboren, hetzij gedeeltelijk verkregen, dat hem tot gids dient, hoewel het mogelijk is daaraan niet te gehoorzamen. Wij gebruiken het woord *plicht* nauwelijks in een overdachtelijken zin, als wij zeggen, dat het de plicht is van jachthonden om te jagen, van staande honden om voor het wild te staan, van speurbonden om het op te sporen. Indien zij dit niet doen, verzaken zij hun plicht en handelen slecht.” 1)

Ziet, wanneer men zoo over plicht denkt, en het zedelijk gevoel vereenzelvigd met sociale instinkten, dan kan men gemakkelijk er toe komen, om ook het dier zedelijkheid toe te schrijven, en den mensch slechts betrekkelijker wijze te verheffen boven de dieren.

Opmerkelijk echter is deze bekentenis van Darwin: „Hoe zoo vele ongerijmde regelen van gedrag, en zoo vele ongerijmde godsdienstige dogma's ontstaan zijn, weten wij evenmin, als waarom zij in alle deelen van de wereld zulk een diepen indruk op den menschelijken geest gemaakt hebben.” 2)

Zouden wij niet mogen zeggen, dat de menschelijke natuur aan de goddelijke is verwant, en dat elke herinnering aan het bovennatuurlijke, hoe gebrekkig ook, weérklank vindt in 's menschen gemoed? En mogen wij tegenover al de genoemde feiten niet het feit stellen, dat wij bij den mensch vrijheid zien, terwijl de dieren verkeerden in een volkomen staat van gebondenheid?

1) Bl. 118.

2) Bl. 126.

Wat volgt nu, volgens Darwin, uit al het gezegde? „Dat het verschil tusschen den geest van den laagsten mensch en het hoogste dier verbazend groot is. Een anthropomorphische aap zou, als hij een onpartijdig oordeel kon vellen over zijn eigen toestand, verklaren, dat, hoewel hij een behendig plan kon vormen om een tuin te plunderen, hoewel hij steenen gebruikte om mede te vechten, of noten open te breken, de gedachte om uit een steen een werktuig te vervaardigen, zijn bevattig verre te boven ging. Hij zou erkennen, dat hij nog minder een redeneering over bovennatuurkunde volgen, of een meetkundig vraagstuk oplossen, of over het bestaan van God nadenken of een grootsch natuurtafereel bewonderen kan. Sommige apen zouden echter waarschijnlijk verklaren, dat zij de schoonheid van het gekleurde vel en den pels hunner echtgenooten bewonderden. Zij zouden erkennen, dat hoewel zij door geluiden van andere apen sommige hunner gewaarwordingen en hun meer eenvoudige behoeften kenbaar konden maken, het denkbeeld om bepaalde denkbeelden door bepaalde klanken nit te drukken nooit in hun geest was opgekomen. Zij zouden er wellicht op wijzen, dat zij bereid waren, hun mede-apen van dezelfde bende op vele wijzen te helpen, hun leven voor hen te wagen en voor hun weezen te zorgen, maar zij zouden genoodzaakt zijn te erkennen, dat belangeloze liefde voor alle levende schepselen, de edelste eigenschap van den mensch, hun bevattig ver te boven ging.”¹⁾

Mij dunkt, dat dit onderscheid specifiek heeten mag — toch zegt Darwin is het slechts een verschil „in hoeveelheid, niet in hoedanigheid.” Wij zagen op welke gronden hij tot deze meening kwam, en haar handhaaft. Wij konden die gronden niet afdoende vinden. Altijd blijft Darwin zonder

¹⁾ Bl. 132.

antwoord staan voor deze vraag: Hoe komt het, dat de mensch spreekt, dat de mensch gelooft aan het bestaan van hoogere machten, dan de zienlijke? De mensch toch, hoe ook door zijn lichaam verwant aan de lagere diersoorten is een geestelijk wezen. Nooit ontwikkelt zich die geest, nooit wordt hij het eigendom van den mensch door het proces van Darwin's fantasie ons voor oogen schildert. Hij toone ons dat tuschenwezen, dien mensch-aap, hij toone ons een spoor van zijn voetslappen, een gewrocht van zijn kracht — maar het is nergens te vinden te midden van de duizende overblijfselen van voorwereldlijke dieren en planten. ¹⁾ God heeft den mensch een geest gegeven, van zijn eigen leven hem meêgedeeld — dat blijft het heerlijk kenmerk van den mensch; en omdat hij een geestelijk wezen is, is hij redelijk en kan hij spreken, en heeft hij behoefte aan de vereering van Hem, die de Geest is bij uitnemendheid.

Wij zeggen hiermeê ganschelijk geen ongerijmdheid; wij beweren, dat wij een veel redelijker gevoelen voorstaan dan Darwin, wiens hypothese van de natuurkeus, zooals wij zeiden in 't begin onzer lezing, door vele geleerde natuurvorschers onvoldoende werd gekeurd, om het ontstaan van 't menschelijk geslacht te verklaren. En na het verschijnen van het werk, dat ons heden avond bezig hield en waarvan ik u slechts een gedeelte in hoofdzaak wedergaf, heeft het aan afkeurende oordeelvellingen niet ontbroken. Een recensent in het beroemste engelsche tijdschrift *The Athenaeum* zegt: ²⁾ „Wij beschouwen de twee deelen van dit boek als een verzameling van natuurwetenschappelijke mengelingen en zijn dankbaar voor de onderhoudende wijze, waarop het ons bezig

¹⁾ Volgens Hückel is zelfs het land waar hij zal gewoond hebben (*Lemuria*) door de zee verzwolgen!

²⁾ Vrg. *Bew. d. Glaubens*, Maart 1872 vr.

hield, maar zijn overdrijving, en het ongezonde, gebrekkige, onvolledige der geheele wijze van betoogen ligt voor ieder bloot." De beroemde wijsgeer en natuurkundige *M. Cosh* zegt: „De mensch draagt in zijn binnenste ideën, die hem als een *principieel* van de lagere schepselen onderscheiden wezen kenmerken, en welker werkzaamheid hem als een zedelijk verantwoordelijk schepsel kenschetst, en hem onsterfelijkheid waarborgt. Een zoo begaafd wezen moet een nieuwe scheping der almacht zijn, die ook de stof geschapen heeft, leven in haar gewekt, de dieren hun instinkt en sporen van verstand heeft meêgedeeld en eindelijk haar werk daardoor kroonde, dat zij een zedelijk verantwoordelijk wezen schiep." De bekende engelsche sterrekundige *Will. Thomson*, voorzitter van de vergadering van britsche natuurvorschers ten vorige jare in Edinburg gehouden, beleed als zijn gevoelen, dat de mensch door een hoogere macht het aanzijn moet verkregen hebben. In het tijdschrift *Globus* werd Darwin's boek verwezen naar het gebied der tengellooze fantazie, en Prof. *Friedr. Pfaff* vatte zijn oordeel in deze woorden samen: „Zoo lang noch een feitelijk bewijs, dat de ontwikkeling van den mensch uit den aap werkelijk geschied is, noch een proeve waaruit blijkt dat zij mogelijk is, is bijgebracht, moet zich deze theorie het getroosten, dat zij beschouwd wordt als een ongegronde en onbruikbare hypothese, die evenzeer indruist tegen de gezonde rede als tegen het godsdienstig gevoel des menschen, en slechts hun kan toelachen, die het laatste liefst geheel en al uit het midden der menschen verbannen zagen." *Virchow*, zoo als wij reeds herinnerden, kan ook niet toegeven, dat men spreken mag van een afstamming der menschen van de apen. ¹⁾

¹⁾ Man darf daher bestimmt aussagen: ein thatsächlicher Beweis der

Gij ziet het: ook natuurkundigen van beroep heffen tegen Darwin's stelsel de stem op.

Er bestaat dus voor ons geen reden, om ons geloof prijs te geven, dat de mensch is voortgekomen uit Gods hand, en van de dieren niet slechts in graad maar ook in soort is onderscheiden door zijn geest, dien God hem heeft medegedeeld.

Toch heeft Darwin's boek voor ons ook zijn beteekenis. Het moet, dunkt mij, ons opwekken, om met de grootst mogelijke belangstelling den mensch te bestudeeren, den mensch in al zijn functiën, den mensch ook in zijn verwantschap met de dieren. De groote fout van Darwin is, dat hij den zedelijken, den geestelijken mensch niet kent. Zoo trof mij zeer levendig deze uitspraak van hem: „Als wij alle gevallen uit onzen geest verbannen, die in romans of tooneelspelen en in bekentenissen op het sterfbed aan priesters gedaan, medegedeeld worden, betwijfel ik, of velen van ons in den tegenwoordigen tijd getuigen zijn geweest van een oprecht berouw.” Ik dacht daarbij aan het woord van den profeet Jeremia: „Nadat ik bekeerd was, heb ik berouw gehad.” *Darwin kent de dieren beter dan den mensch, en het geestelijk leven is voor hem een gesloten heiligdom.* Toch is dat het leven; toch is door het bezit van dat leven de mensch zich ontwijfelbaar bewust van verwantschap aan, van gemeenschap met God.

Laat ons de kracht van dat leven toonen. Waarlijk het is geen instinkt, het eischt de hoogste zelfverloochening; het roept tot een afstand doen van *alles*, wat niet uit God, wat niet door zijn Geest gewerkt is. Laat ons leven een

---

Abstammung des Menschen vom Affen ist bis jetzt nicht geliefert worden. Dazu gehörte meines Erachtens *der Nachweis einer bestimmten Affenart.* — — Damit ist zu gleich ausgesagt, dass alle bisherigen Untersuchungen nur zu Vermuthungen, aber nicht zu Beweisen geführt haben. t. a. p. bl. 33.

harmonisch geheel uitmaken. Het hoofdstreven der natuurwetenschap in onzen tijd is vereenvoudiging; is het afleiden van alle krachten uit één kracht, gelijk Darwin alle organische vormen uit één vorm heeft trachten af te leiden. Het zij voor ons een wenk, om eenheid te brengen en te houden in ons denken en handelen.

Dan zullen wij ook kracht hebben tegenover de onzedelijke theoriën, welke uit de stellingen van Darwin worden afgeleid en nog zullen afgeleid worden. Het kan niet anders, of de achting voor den mensch zal afnemen. Men zal een menschenleven lichter gaan achten, hem hoe langs hoe meer gaan behandelen als een sociaal dier, die zijn wenschen en zijn geluk, zijn geheele persoonlijkheid zal moeten ten offer brengen aan wat Darwin noemt het algemeen welzijn. De Heer Hartog Heijs van Zouteveen voegt aan een hoofdstuk van Darwin's boek, waarover wij niet spraken, een aantekening toe over de kunstmatige teeltkeus bij den mensch. Van den indiaansche stam der Goayirs wordt daar vermeld, dat zij de mismaakte zwakke menschen onverbiddelijk veroordeelen tot den ongetrouwden staat, en ik krijg den indruk dat volgens de meening van genoemden geleerde, de medische fakulteit geen dienst bewijst aan de menschheid door zwakke en ziekelijke individuen, die volgens den gewonen loop der natuur zouden gestorven zijn, in het leven te houden, en hen zoo in de gelegenheid te stellen zich voort te planten en hun kwalen en gebreken op hun nakomelingschap over te brengen. De Heer Hartogh Heijs meent, dat men de noodlottige gevolgen dezer medicinale teeltkeus zou kunnen tegengaan, „door eenvoudig aan alle zwakke, ziekelijke en misvormde individuen het huwelijk te verbieden.”

Wij kunnen hieromtrent niet alles zeggen, wat wij zouden wenschen te zeggen, maar met ons zult gij het eens zijn,

dat men op die wijze toch liever over dieren dan menschen hoort spreken.

Het is te voorzien, dat de toepassing van deze beginselen door de groote menigte de ontzettendste gevolgen na zich zal slepen, — laat ons blijven gelooven aan de ontwikkeling, aan den voortgang van ons geslacht, en doen wij dat op een andere wijze dan de voorstanders van de natuur-keus.

Onze plaats in de schepping wordt bepaald door de plaats welke Jezus Christus daar inneemt. Wij zullen Hem eenmaal gelijk wezen, verheerlijkt zoo als Hij. Hij is ons ideaal. Hij is onze Verlosser.

Wie met Hem vereenigd is zal heerschen, heerschen over de zonde, over het zelfzuchtig hart; en eens zal ook de stof hem volkomen onderworpen zijn. Ook onze leus blijft: Excelsior! Maar terwijl wij haar uitspreken zien wij op tot Een, die waarlijk vrij maakt; die met God ons verzoent; die het beeld is des onzienlijken Gods, en in wien aarde en hemel hun vereenigingspunt hebben, door wien God alle dingen heeft geschapen; en voor wien eens alle knie zich buigen zal!

A. W. BRONSVELD.

